

Népképviselési választások Nyitra megyében 1848-ban

A Pozsonyban ülésező utolsó rendi országgyűlésen elfogadott törvények megalkották a polgári magyar társadalmi berendezés jogi alapjait. A történelem címlapjaira került ún. április törvények megalkotásának módja és annak szellemi vezérfonala nem vonatkoztatható csakis a népek tavaszaként emlegetett nyugat-európai forradalmi események hatására, hanem egyaránt visszavezethető a magyar reformmozgalom huszonöt esztendőes erőteljes törekvéseire is.

Az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített törvények nemcsak az utolsó rendi országgyűlés feloszlását, de az új jogrend érvénybe helyezését is jelentették. A polgári szabadságjogok (gyülekezési jog, sajtótörvény stb.) és a jobbágság földesúri kötelességeit megszüntető törvények mellett az egyik legjelentősebb társadalmi átalakulást a népképviselésről hozott törvények hozták magukkal. A rendi képviseletet felváltó népképviselési elv egyaránt érvény szerzett úgy a megyei választások megszervezésénél, mint a későbbi országgyűlési követválasztások lebonyolításánál. A két törvény „*a szélesebb alapra helyezett néprészvétel volt a közügyeinek meghatározásában.*”¹ Ez annyit jelentett, hogy az új jogszabályok a választójogi törvény szerint megszüntették a nemesség több évszázados kivételes jogát a közügyek kizárólagos irányításában és a törvényhozás területén, s ugyanakkor teret adtak ezzel a politikai jogok szélesebb gyakorlásához az összlakosság majdnem 10 %-nak.²

Nyitra megye 1848 tavaszán

Az utolsó rendi országgyűlésen a megyét két követ, Tarnóczy Kázmér alispán és Majláth Imre képviselte. Bár mindkettőjük a mérsékelt reformok híve volt, a megye utasításaitól lényegesen sohasem tértek el. Erről rendszeres jelentéseikben be is számoltak a nemesi vármegye közönségének. Ezek a jelentések hűen tükrözik az országgyűlés hangulatát, és ugyanakkor igazolják a megye utasításainak lényegét is. A nyugat-európai forradalmi események visszhangja számos csatornán keresztül Pozsonyba is eljutott. A két követ kétségeeseten tudósít március 4-én ezekről: „*Az eddiglé hallatlan sebességgel egymást érő szörnyű eseményeknek hírei, mellyel Francz és Olaszthonból részint hírlapok, részint magántudósítások útján a közönséget meglepve az ország minden rend és békeszerető lakóiban mind a Trón, alkotmány és Nemzeti felállásunk, mint ön bátorságunkra nézve méltó aggodalmat gerjesztenének.*”³ Ez az aggodalom nem volt teljesen megalapozatlan, hiszen a nyugat-európai események még a hazai ellenzék legradikálisabb tagjait is meglepték. A nemzetközi politikai helyzet természetesen így kihatással volt az országgyűlés mindkét házának törvényalkotó munkájára. A megye két követe közül Tarnóczy volt az, aki Széchenyi lelkes támogatójaként aktív részese volt az eseményeknek. Március elején azonban az események komolyabb fordulatot vettek Pozsonyban. Kossuth

¹ Magyar alkotmánytörténet. Szerk. Mezey Barna. Bp., 1998. (a továbbiakban Mezey, 1998.) 266.

² Uo. A törvény elfogadása előtt a választásra jogosultak aránya 3–4 % volt. Az említett 10 % a felnőtt férfilakosság egynegyedét érintette.

³ Štátny oblastný archiv v Ivánke pri Nitre (Állami Körzeti Levéltár, Nyitraivánka, a továbbiakban ŠOBA-N), Nyitra vármegye I. 1848/49-es iratok (a továbbiakban Nyitra vármegye I.). IV/794/1848.

március 3-i felirati javaslatának elfogadása után, mely kimondta többek között a közteherviselés bevezetését, a kárpótlás melletti jobbágyfelszabadítást, a nép politikai jogokkal való felruházását és felelős magyar kormány kinevezését, megkezdődött a politikai és hatalmi harc az országgyűlésen. A nemesség jelentős része felismerte, hogy az ellenzék javaslatait támogatva elejét vehetik egy esetleges országos elégedetlenségi hullám kitörésének. Ennek és a győztes bécsi forradalomnak volt köszönhető, hogy március 14-én az országgyűlés felsőtáblája is elfogadta Kossuth korábbi felirati javaslatát. Másnap, március 15-én délelőtt, az országgyűlés tagjaiból alakult küldöttség vitte az uralkodóhoz Bécsbe a már idézett felirati javaslatot. A népes — 64 tagú — küldöttség tagja volt Tarnóczy is. Majláth Imre másnapi jelentésében erről be is számol a megyének: „*tisztelt követtársam mint az országos választmányoknak egyik érdemes tagja Bécsbe utazván, itt az országgyűlés helyén jelen nincsen.*”⁴ Bécsből visszatérve, miután az uralkodó március 17-én csaknem teljes mértékben teljesítette az országgyűlés feliratát, megkezdődött a sarkalatos törvények megalkotása és elfogadása. A törvényalkotás gyors menetét panaszolják Tarnóczyék, mondván, hogy „*a határozatok olly sebességgel követik egymást, hogy azoknak folyamatát figyelemmel követni is nehéz.*”⁵ Ugyanakkor visszafogott, konzervatív álláspontjukról is említést tesznek. Ez abban rejlett, hogy az események láttán sem voltak hajlandók a megyei utasításoktól eltérni, és ezekhez való ragaszkodásukat szent kötelességüknek vélték. Saját menőségükként viszont azt hozzák fel, hogy „*még sem valánk képesek egyebet tenni, mint hogy imitt amott a határozatok világosabb szerkesztésére és részbeni mérseklésére némi befolyást gyakorolunk, s ezt megtevének híven utasításunk szellemében s megteendjük ezentúl is, de se a dolgok rohanó menetét késleltetni, sem az utasítás betűihez ragaszkodni, sem azok fonalát követni többé képesek nem vagyunk*” — áll a március 19-i részletes jelentésükben.⁶

A jobbágyfelszabadítás és a közteherviselés törvénybe iktatása után, Tarnóczy egy ominózus törvényt módosító javaslat kapcsán az események középpontjába került. Történt ugyanis, hogy az örökváltság tárgyában a jobbágyország számára egy hátrányos javaslatot nyújtott be március 25-én. Az ellenzék — Kossuth és Bónis — ezt a javaslatot „*contrarevolutionálisnak*” minősítette, s még mielőtt tárgyalásra került volna a dolog, Széchenyi által, hogy elejét vegye egy nagyobb botránynak, „*elvétegetett, elnökileg eltépettet és a nyomdában is elkoboztatott*” — panaszolják március 26-i jelentésükben.⁷ A történetek után a két követ teljesen alárendelte magát az események folyásának, s az országgyűlés feloszlatásáig a történésnek néma tanúivá váltak.

A márciusi pesti és pozsonyi események híre természetesen a megye székhelyére, Nyitrára is eljutott. A forradalmi békés átmenet előtérbe hozta a megye tisztikarában szereplő liberális ellenzék képviselőit, ugyanakkor pedig a radikális polgári ellenzék képviselőit csoportosító nyitrai és érsekújvári Népkör tagjai is ellentámadásba mentek át.

A politikai csatározásokra természetesen nagy hatással voltak a reformmozgalom országos jelentőségű kezdeményezései, melyek táptalajra találtak a megyében is. Ez a megosztottság eredményezte, hogy a negyvenes évek legelején a megyei közgyűlés tagjai körében megalakult a szabadelvűek egy szűkebb csoportja, Rudnyánszky János irányításával. Ettől kezdve egyre feszültebb viszony alakult ki a megyei kongregáció (közgyűlés) ülésain a nemesség között. A politikai vitákban a kormánypárti többség bizonyult erősebbnek. Jó lecke volt erre az 1842.

⁴ ŠOBA-N, Nyitra vármegye I. IV/794/1848.

⁵ ŠOBA-N, Nyitra vármegye I. IV/795/1848.

⁶ Uo.

⁷ ŠOBA-N, Nyitra vármegye I. IV/796/1848. A történettel kapcsolatosan lásd Széchenyi István: Napló. Bp., 1982. 1217.

⁸ Magyarország vármegyéi és városai. Nyitra vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Bp., é. n. 654.

augusztus 29-i közgyűlés, amikor az ún. szatmári 12 pont tárgyalásakor a szabadelvű párti Rudnyánszkyt és társait csaknem meglincselték.⁸ Az 1844-es megyei tisztújítás szintén a kormánypárt győzelmét hozta, bár az első alispáni széklet Tarnóczy Kázmér nyerte el, akit a századvégi sajtó a szabadelvű, liberális párt zászlóvivőjeként jellemez.⁹ Valójában ő a konzervatív párt támogatójaként a mérsékelt reformot tartotta követendő taktikának, aminek országgyűlési követként többször is hangot adott. Tehát e rövid kitérő után visszatérhetünk 1848 tavaszához, mikor is az addigi ellenzékiekből 1848. január 1-jén megalakult nyitrai és érsekújvári Népkör hívei a márciusi események után a haladó értékek egyedüli képviselőjévé nevezték ki magukat, mondván, hogy „szüntelenül küzdöttek a jelenleg már elnyert nép jogokért, amit az országos ellenzék is elismert.”¹⁰

A vármegye tisztikara az alkotmányos változást a megfelelő rugalmasság hiányában nagyon görcsösen és tehetetlenül élte meg. Az áprilisi törvények szentesítésekor a megye főispáni széke üres, első alispánja Tarnóczy Kázmér, másodalispánja Ocskay Rudolf volt. A hónap végén azonban gyökeres változás állt be a megye irányításának személyi összetételében. Az új főispán, gr. Zay Károly, miután nem fogadta el a belügyminiszter kinevezését, székéről lemondott. Ezek után Tarnóczy Kázmér, az időközben kinevezett Pozsony megyei kormánybiztos hatáskörét Nyitra megyére is kiterjesztették. Tarnóczy kinevezésével a megüresedett első alispáni hivatalt Ocskay Rudolf, a második alispán hivatalát Markhoth János foglalta el. A kormány szempontjából a megyei közigazgatás átszervezésében az volt a legfontosabb, hogy hatásköreit összeegyeztessék a felelős magyar minisztériummal. Nyitra vármegye megújult tisztikara az erre való hajlandóságát meg is mutatta, azonban a felgyülemlett társadalmi-gazdasági problémák csaknem kettétörték azt.¹¹

Megyei választások

A nemesi vármegye megszűntét a XVI. törvénycikk állapította meg. „*A megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról*” néven elfogadott törvény lényegében egy csapásra megváltoztatta a megyei öngazgatás rendi jellegét, és mivel a törvényalkotók mindenképpen el akarták kerülni a központi irányítás és az önkormányzatiság érdekütköztetését, és semmiképpen sem akarták elveszteni a vármegyékben szerveződő köznemesség hatékony támogatását, a végleges törvény kidolgozását a következő országgyűlésre halasztották. Ezért szerepel a törvényben az „*ideiglenes*” megjelölés.¹² A törvény szerint a vármegye népképviselői alapon szerveződött újjá, felváltva ezzel a korábbi nemesi kongregációt. A megyének ezek után már nem tagjai vannak, hanem lakossága van, amibe mindenki beletartozik, aki az adott területen állandó lakhellyel bír.¹³ A nemesi kongregációt felváltotta a népképviselői állandó bizottmány. A főispánok kötelességévé tették, hogy május elejéig megyei közgyűlést hívjanak össze, ahol már megjelenhetnek a jobbágyközségek képviselői is. Itt kellett kihirdetniük az elfogadott új törvényeket és megválasztaniuk az állandó bizottmányt. A bizottmány a főispán — távollétében az alispán — elnöklelte alatt a korábbi megyei kongregáció jogait vette át. Az állandó bizottmány tagjainak

⁹ Nyitrai Közlöny. (Politikai és vegyes tartalmú hetilap) 1884. X. 19. 42. szám. Nekrológ.

¹⁰ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

¹¹ Elsősorban a megyében kirobbant zsidóüldözésekre, jobbágyelédetlenségekre, nemzetiségi vilongásokra és nem utolsósorban a hatalom megszerzéséért folyó politikai harcra gondolunk.

¹² Mezey, 1998. 328.

¹³ Uo.

pontos számát a törvény nem szabta meg. Csupán annyit írt elő, hogy „*tekintettel a megyének kiterjedésére, népességére, a megyei honpolgárok minden osztálya*” képviselve legyen.¹⁴

Nyitrán a megye állandó bizottmányának megalakulására 1848. május 1-jén került sor. A város melletti Szt. Márton dombon megrendezett népgyűlésen kb. 6-7 ezer ember vett részt, ahol a főispán hiányában Ocskay Rudolf első alispán elnökölt.¹⁵ Ekkor kellett volna a résztvevőknek az előbb idézett szempontok alapján megválasztaniuk a vármegye új önkormányzati szervét. Itt azonban egészen más történt.

A május 1-jei alakuló ülés elé mindkét párt nagy elvárásokkal tekintett. A konzervatív párt képviselői saját társadalmi tekintélyükben bíztak elsősorban, s erre próbálták építeni a résztvevő képviselők bizalmát. Számításuk nem volt megalapozatlan, ugyanis a községek képviselői elsősorban a nemességgel és magával az uralkodóval szemben érezték magukat lekötöztetnek az elnyert szabadságjogokért. Ezt nagyon jól tudta a másik párt is. Az ellenzéki Népkör tagjai — már mint a hatalom képviselői — a közcsendre és rendre felügyelő választmány ülésén támadták a másik párt mindennemű megnyilvánulását, destruktív hozzáállásukkal csak hátráltatták annak munkáját. Ennek az álláspontnak megvolt a maga logikája, látványos eredményére azonban még picit várniuk kellett. Az említett választmány ülésén arról folyt a vita, hogy az állandó bizottmány megalakításának módját a választmány vagy a megyei kisgyűlés mondja-e majd ki. A nagy kérdés az volt, hogy az állandó bizottmány alakuló ülésén csak az egyes települések kijelölt képviselői vegyenek-e részt, vagy pedig a megye valamennyi választói joggal rendelkező polgára számára tegyék lehetővé a megjelenést. A közcsendre és rendre felügyelő választmány április 27-i ülésén a Népkör tagjai, mivel nem érezték magukat hivatottnak e dologban dönteni, kimondták saját „*incompetentiájukat*”. Ugyanakkor viszont hoztak egy fontos határozatot, hogy majd a 30-án tartandó megyei kisgyűlés alkalmával döntenek a dologról. Ettől függetlenül az alispán a járási főszolgabírákkal együtt április 27-én délután a megye minden településére egy körlevelet küldött, melyben közölte az érintettekkel, hogy május 1-jén minden település küldöttei által képviseltetheti magát az állandó bizottmány alakuló ülésén.¹⁶ Egyedül csak így lehetett biztosítani, hogy a megyeszékhelytől távolabb eső települések is képviseltesék itt magukat. Egyfajta védekezés volt ez az ellenzék politikai cselszövése ellen. Történt ugyanis, hogy ugyanazon a napon — április 27-én — Érsekújvár városának tanácsa egy proklamációt adott ki a nemesség nyolc évszázados elnyomásáról, s amelyben felszólította a községeket, hogy tömegesen jelenjenek meg Nyitrán május 1-jén. Szintén azon a napon a nyitrai Népkör is egy tartalmával csaknem teljesen azonos proklamációt adott ki a megye községeinek. Az évszázados nemesi elnyomás hangoztatása mellett ők arra szólították fel az érintetteket, „*hogy a bizottmányba választandó legsajátabb népemberek iránt gondoskodjanak.*”¹⁷ Egyazon napon tehát két ellentétesen értelmezhető rendelettel járták a megye, ill. a két ellenzéki csoportosulás képviselői a településeket.

A botrány április 30-án a megyei kisgyűlésen tovább dagadt. Az ülésen csakis egy napirendi pont volt, az pedig a közelgő országgyűlési választásokkal volt kapcsolatos. A választókezületek beosztásának tervezete elfogadása után a Népkör ifjai egy népes csoportot vezettek be a tanácsterembe, akiknek megjelenésével nemcsak számbeli, de hangbeli fölénybe is kerültek a baloldalon. A konzervatívokkal szemben rögtön támadólag léptek fel, mondván, hogy május 1-jei gyűlést helytelenül hirdették meg, a törvény kijátszásával a népet nem értesítették róla.¹⁸

¹⁴ Országgyűlési törvénycikk. Pozsony. 1848. XVI. tc. 2. §.

¹⁵ Nagy József: Nyitra megye helyírása. Komárom. 1864. 72.

¹⁶ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

¹⁷ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

¹⁸ Uo.

Az ülés befejezése után a városban nagyon feszült volt a hangulat. A Népkör párti tömeg a nemesség ellen tüntetett: „*A nemes osztály ellen a földes urak ellen az elismerés hálája helyett a múlt behíggasztott sebei rántattak fel. A tisztviselő, mert kötelességet, törvényt tellyesített az előtt, vérszopó nádálynak nevezetett.*”¹⁹

Másnap, május 1-jén a Nyitrához közel eső járásokból tömegesen özönlöttek be az emberek a 27-i proklamációk alapján, szemben a távolabbi vidékek településeivel, amelyek csak 2–3 fős küldöttséggel képviseltették magukat. Zászlókkal a kezükben csoportosan vonultak a megyeházához. Ott, természetesen a megye tisztikaránál elérték, hogy az állandó bizottmány alakuló ülésére a nagy tömegre való tekintettel ne a megyeházán, hanem a városhoz közeli Szt. Márton dombon kerüljön sor. A népgyűléssé változott alakuló ülésen Ocskay alispán elnökölt. Az áprilisi törvények és a választási kerületek ismertetése után került sor a bizottmány tagjainak megválasztására. A választás teljesen az ellenzék forgatókönyve szerint zajlott. Egy előre elkészített jegyzéket olvastak fel a több ezres tömegnek, „*abból is sok tisztességes név vak dühöngő előadásra a nép öntudatlan zajával kitöröltetett*” — áll a választásokon hátrányosan érintett települések panaszlevelében.²⁰ Ezek után természetes, hogy a 711 tagú új megyei önkormányzati testületben abszolút többségbe kerültek a Népkört támogató települések és a Nyitrához közel eső járások. Ez a sajnálatos fordulat érthetően rányomta bélyegét a törvényben megfogalmazott szempontokra, elsősorban az arányos képviselet elvére. A Vág-menti járások képviselete szembetűnően magas volt. A két Nyitrai járás (Alsó-, Felső-), melyek összlakosságuk számát tekintve 6 járás között a 4. és 5. helyet foglalták el, a megválasztott képviselők több mint az 50 %-át adták. Jól szemlélteti ezt az alábbi táblázat.²¹

Az állandó bizottságba történt választások eredménye

Járas	Összlakosság száma	Választók száma	Megválasztott képviselők száma
Vágújhelyi	96 156	8629	163
Szokolcai	68 630	6647	47
Bajmóci	60 057	4592	60
Felső-Nyitrai	50 175	3910	147
Alsó-Nyitrai	47 583	3490	257
Bodoki	37 347	3761	37

A választások után kialakult aránytalanság további példáját jól mutatja, hogy a megye 471 települése közül 306-nak (64,9 %) nem volt képviselője az állandó bizottmányban. Itt is kimutatható a kedvező arány az említett két Nyitrai, valamint a Vágújhelyi járás településeinek esetében.

¹⁹ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

²⁰ Uo.

²¹ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

Járások szerinti kimutatás a képviselet nélküli településekről

Járás	Települések száma	Képviseletlen települések száma és aránya
Alsó-Nyitrai	44	15 (34,0 %)
Felső-Nyitrai	76	41 (53,9 %)
Vágújhelyi	92	50 (54,3 %)
Szokolcai	55	36 (65,0 %)
Bajmóci	94	71 (75,5 %)
Bodoki	110	93 (84,5 %)

A települések közötti képviseleti aránytalanságra úgyszintén számos példát hozhatunk fel. Csak a legszembeütőbbekből néhány. A megye legnépesebb mezővárosa Miava, 10 164 lakosból 2 személlyel, Szokolca szabad királyi város 6574 lakosa ugyancsak 2 személlyel volt csak képviselve a bizottmányban, ellenben a 659 lakosú Andódról 22-en, a Népkör egyik vezéregyéniségének, Czuczor Jánosnak²² csaknem a teljes rokonsága, míg a 7374 lakosú Érsekújvárból 53-an.

A választásokat követően a hátrányosan érintett települések nevében, talán meglepő, de éppen három Alsó járási település, Vágsellye, Mocsonok és Ürmény nyújtott be panaszt a belügyminiszterhez.²³ Szemere július 9-én értesítette a megyét az eset kivizsgálásáról, s utasította, hogy tegyen írásos jelentést az állandó bizottmány megalakításáról, valamint „*azon okokról, melyek miatt az állandó bizottmány a panaszlott módon volt alakítva.*” Egyúttal felfüggesztette a július 17-re elrendelt megyei tisztviselő-választást is. A Népkör vezetői Szemere utasítását nagyon könnyelműen vették. A kért jelentés helyett csak az állandó bizottmány névsorát küldték fel Pestre. Szemere újabb, immár erélyesebb hangvételű levele nem váratott magára sokáig. Augusztus 5-én ezt írja: „*utasítom Önöket, hogy azon nélkülözhetetlen felvilágosításokat pótlólag ide terjesszék, hogy midőn felhívásomra nem indoklással, hanem azon tény felmutatásával feleltek, amit épen okodatosnak kellene, rendeletemnek eleget tenni vonakodtak. Ennél fogva a bizottmány feloszlatajának terhe alatt a kívánt felvilágosítás ide terjesztését ezennel meghagyom.*”²⁴

Az ügy végleges lezárására csak a következő hónapban került sor. A nemzetiségi zavargások miatt a belügyminiszter nem oszlatta fel a bizottmányt, de szeptember 1-jei rendeletével meghagyta, hogy az amúgy is népes bizottmány tagjainak számát 55 fővel egészítsék ki „*kiváltképpen azon községekből, melyek eddigilé képviselve nincsenek.*”²⁵ Nagyon találó és igaz a belügyminiszter ezzel kapcsolatos gondolata, mellyel a megye egyetemének a szeméretét, hogy „*a haza közveszélyének idejében sem bírja a közügy követelő jelenéseinek magát alárendelni, az engesztelés, kibékítés és egyesítés művét bevégezni.*”²⁶ Ezek alapján a megyei bizottmány szeptember 18-án tartott ülésén elnyerte végső formáját. Az utólag kinevezett tagok között számos befolyásos személyt találunk. Így került csak be a bizottmányba a volt

²² Czuczor János a későbbiekben a követválasztási bizottmány jegyzője lett.

²³ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

²⁴ ŠOBA-N, Nyitra megye I. Kormányrendeletek jegyzőkönyve, 1848. 240. sz. bejegyzés

²⁵ ŠOBA-N, Nyitra megye I. Kormányrendeletek jegyzőkönyve, 1848. 318. sz. bejegyzés

²⁶ Uo.

megyei alispán és kormánybiztos Tarnóczy Kázmér, Vayon Antal és Zelenay Gedeon, időközben már megválasztott országgyűlési képviselők, valamint néhány nagybirtokos, pl. gr. Károlyi Lajos, volt megyei főispán, gr. Eszterházy Károly és gr. Apponyi Lajos. Látszatra ezt követően megtörtént a kibékülés a két politikai irányzat között, és elkezdődhetett a megye közügyeinek zavarmentes intézése, erre viszont csak azután került sor, miután a megye élére br. Jeszenák János került.

Az országgyűlési választások lefolyása a megyében

Az utolsó rendi országgyűlésen hozott V. törvénycikk a liberális államépítési modell bevezetésével széles teret adott a köz ügyeinek meghatározásában az addig politikai jogokkal nem rendelkező társadalmi osztályoknak. A népképviselői alapon megszervezett országgyűlés továbbra is két kamarás volt (képviselőház, főrendiház) s nem Pozsonyban, hanem Pesten ülésezett. Választójogot szerzett minden 20. életévét betöltött férfi, aki a törvény 2. §-a szerint meghatározott vagyonnal rendelkezett (vagyon cenzus). Ez a kitétel az értelmiségiekre azonban nem vonatkozott. A passzív választói jogot a törvény a 24. életévüket betöltött férfiakra vonatkoztatta, akiknek azonban tudniuk kellett magyarul.

Az V. törvénycikk 5. §-a szerint Nyitra megye Szokolca szabad királyi várossal 11 követet küldhetett a pesti képviselőházba. Országos viszonylatban Nyitra volt a második legtöbb követet küldő megye. Egyedül Bihar előzte meg 12 követtel. A választási törvény szerint a választások megszervezésére minden vármegyében egy központi (középponti) választmány alakult. Ennek élén az alispán — Nyitrában Ocskay Rudolf — elnökölt. További tagjait a megyében kialakított 11 választókerület képviselői, valamint megfelelő arányban a községek előljárói alkották. A megye központi választmánya 1848. május 8-án tartotta első ülését.²⁷ A 260 fős választmányban a Népkört támogató képviselők abszolút többséget alkottak.²⁸ A törvényben megszabott 11 országgyűlési követet ugyanannyi egymandátumos választókerületben választották meg. A kerületek kialakításával már az április 30-án tartott megyei kisgyűlés foglalkozott. A fő szempont az volt, hogy 30 000 lakosra 1 követ jusson. A választókerületek kialakításának 30-án elkészített tervezetét a másnap, május 1-jén megtartott állandó bizottmányi alakuló ülésen hagyták jóvá véglegesen. Így hozták létre a nyitrai, vágvecsei, érsekújvári, galgóczi, verbóci, nyitra-zsámbokréti, privigyei, vágújhelyi, nagytapolcsányi, szokolcai és szenicei kerületet.

A választói joggal bíró személyek összeírása a kerületek székhelyein történt, melyet egy bizottság felügyelt. A Népkör vezetői, mivel minden kerületben állítottak követjelöltet, oly módon oldották meg a bizottságok összetételét, hogy abban maguk is helyet kaptak.²⁹ A megyében a választók összeírása két hetet vett igénybe. A központi bizottmány június 3-i döntése alapján az egyes települések választói egy előre kidolgozott sorrendben, csoportosan jelentek meg a választókerületek főhelyein, s iratkoztak be a választói jegyzékbe.³⁰ Az összeírások során több helyen történtek visszaélések: „*a népnél a bizalmatlanság minden felvilágosítások mellett sem akar szünni, sőt találtak, kik már egyszer beíratva magukat, kitöröltették.*”³¹

²⁷ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

²⁸ A 260 tagú választmányban 45 személlyel képviseltette magát a nyitrai Népkör és további 151 személlyel az őket támogató települések.

²⁹ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/432/1848.

³⁰ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/396/1848.

³¹ Közlöny, 1848. 12. sz.

Ennek ellenére a két hét leforgása alatt a megye 11 választókerületében 29 150 választójoggal rendelkező polgárt írtak össze. Ez annyit jelent, hogy a megye összlakosságának 9 %-a rendelkezett választói joggal.³²

A választói kerületek kialakítása és a választók összeírása után mindkét politikai tábor nagy elvárásokkal tekintett a soron következő első népképviselői országgyűlési választások elé. A baloldali Népkör követjelöltjei a konzervatív nemességet bírálva próbálták maguknak tőkét kovácsolni, ugyanakkor a mérsékelt reformpárti jelöltek elsősorban társadalmi tekintélyükre alapozták a választási sikerüket.

A központi választmány június 2-i ülésén döntött a követválasztás napjáról. Másnap Ocskay Rudolf alispán egy körlevélben értesítette a járások főszolgabíráit a választások pontos határnapjáról.³³ Ettől függetlenül néhány községben, többek között az Alsó járásban, a választók értesítése elmaradt. Az alispán június 19-i levelében figyelmeztette Turcsányi főbíró, hogy 48 órán belül minden községben tegye meg a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy az emberek tudomást szerezzenek a június 24-re kitűzött választásokról.³⁴ A választások kiírása körüli titkolódzás újabb jogtalanságokat engedett sejtetni. Történt ugyanis, hogy bár már a hónap elején kitűzték a választások határnapját, azonban arról, hogy az egyes kerületekben pontosan hány órakor veszi majd kezdetét a voksolás, csak június 21-én döntöttek. A meghozott döntés alapján a 11 kerületben más-más órai kezdettel írták ki azt. A választási törvényben szereplő joghézagot kihasználva adott volt a lehetőség, hogy az egyes szomszédos kerületek választói személyes jelenlétükkel befolyásolják a választások eredményét.³⁵ A június 21-i határozat alapján a szakolcai és szenicei kerületben reggel 6, az érsekújvári, galgóci, vágújhelyi és verbói kerületben reggel 8, a nyitrai és vágvecsei kerületben délelőtt 10, míg a többi kerületben reggel 9 órakor kezdődött el a voksolás.³⁶

Ahogy várható volt, a követválasztások sem zajlottak le botrányok nélkül. A június 24-i választásokon a 11 választókerületben csak 8 helyen választottak szabályos körülmények között követet. Érdekes, bár messzemenő következtetésre nem ad okot, de éppen azokban a kerületekben fulladt botrányba a választás, ahol a választói joggal rendelkező polgárok aránya meghaladta a 10 %-ot.

Ocskay alispán a választásokat követően, június 28-án értesítette a belügyminisztert a megyében történekről.³⁷ Sajnálkozva írja, hogy Vágújhelyen részrehajlás, Vágvecsén és Privigyén viszont a választók között megtörtént véres összetűzés miatt volt érvénytelen a szavazás.³⁸ Galgócon is kisebb összetűzésre került sor a választók között. A megválasztott Szidor Ferenc mandátumát ugyan igazolták, de később megvonták tőle azt.

---

³² Lásd az utolsó táblázatot!

³³ ŠOBA-N, Nyitra megye I. VI/1367/1848.

³⁴ Uo.

³⁵ ŠOBA-N, Nyitra megye I. II/394/1848.

³⁶ Uo.

³⁷ ŠOBA-N, Nyitra megye I. Register 1848. 677. sz. bejegyzés

³⁸ Uo.

A képviselőházi választások eredménye a megyében

Választókerület	Választójoggal rendelkezők száma	Megválasztott követ
Nyitrai	2187	Tarnóczy Kázmér
Vágvecsei	3428	Rudnyánszky János
Érsekújvári	1876	Markhoth János
Galgóci	3013	Szidor Ferenc
Verbói	1919	Zelenay Gedeon
Vágújhelyi	3589	Tormay György
Nagyapolcsányi	1565	Kovaacsics János
Nyitra-Zsámbokréti	1827	Brogyányi Imre
Privígyei	3100	Simonyi Ernő
Szokolcai	3558	Vagyon Antal
Szenicei	3088	Zmertich Károly

A 11 kerület közül Vágvecsén történt a legvéresebb összetűzés a két jelölt támogatói között. A történetnek országos visszhangja lett. Többször foglalkozott az eseményekkel a Közlöny és a Pesti Hírlap is.³⁹ A kerületben 2 jelölt volt. A baloldali Népkör Keresztúry Józsefet, míg a mérsékelt radikálisok Rudnyánszky Jánost jelölték. Mindketten tagjai voltak a csendre és rendre felügyelő központi választmánynak, sőt Keresztúry az állandó bizottmánynak is.⁴⁰

A megye 11 választókerülete közül a vágvecsei volt a második legnagyobb. A 33 123 lakosból 3428-an (10,3 %) rendelkeztek választói joggal. A 29 településből álló kerület lakossága nemzetiségi szempontból vegyes volt. A nemzetiségi aránnyal párhuzamosan a kerület összlakosságának 2/3-át adó magyar települések adták a választók többségét.⁴¹

A kiírás szerint a választások délelőtt 10 órakor kezdődtek. A borongós idő ellenére a választók zászlókkal a kezükben kocsikon érkeztek, még jóval a kezdés előtt a helyszínre, Vágvecsére. A szavazóhelyhez közeli kocsmában borozgattak, mit sem sejtve, hogy odakint valami olyan készül, ami jócskán felkorbácsolja majd az indulatokat. Mivel a pártok közlése alapján az egy képviselői mandátumra két jelölt pályázott, voksolásra került sor. A választók községek szerint összeállított sorrend alapján, egy előre eltervezett forgatókönyv szerint adták le nyilvános szavazataikat. A választást a Népkör jelöltjét támogató községek kezdték, őket követték a megosztott szlovák falvak, s a sort a Rudnyánszky-párt erőteljes támogatói zárták. A szavazatszedés megkezdését a Rudnyánszky-párt képviselői egy órával kérték elhalasztani, mivel a Vág folyó túldoldaláról érkezőket a másik párt szimpatizánsai feltartóztatták, s nem engedték be a községbe.⁴² Hosszú egyeztetés után végül is megkezdődött a szavazatszedés Czigler Ambrus kocsmájának fészereiben az erdő alatt.⁴³ A voksolás 12.30-ig rendben zajlott. Ekkor

³⁹ Többek között a Közlöny 1848. 18., 23., 30. száma, valamint a Pesti Hírlap 1848. 95. száma.

⁴⁰ ŠOBA-N, Nyitra megye I. V/1120/1848.

⁴¹ A rendelkezésünkre álló forrásokat és Fényes Elek Gheográfiai szótárát alapul véve a kerület összlakosságának 66 %-a, míg a választók 65 %-a volt magyar.

⁴² ŠOBA-N, Nyitra megye I. III/635/1848.

⁴³ Uo.; Czigler Ambrus központi választmányi tag, szintén a jelöltek között volt, azonban később visszalépett.

a Rudnyánszky-párt újabb óvást emelt, ugyanis szavazóikat továbbra sem engedték a szavazóhelyre menni. Ekkor Vágsellye és Vágkirályfa elöljárói a választási elnöktől, Tóth Károlytól szerettek volna orvoslást kérni a történetek miatt. Ehelyett a Keresztúry-párt hívei hantokkal meghajigálták a küldöttséget, és zászlajukat szétszaggatták.⁴⁴ Azonban ők sem hagyták megtorlatlanul az ellenük elkövetett sérelmet. A támadást viszonzták, kövekkel és tégladarabokkal, „holott kő és tégladarabok a helyen pénzért sem találhatók” — írja az eseményekről Tóth Mihály választási elnök.⁴⁵ Ezután elszabadult a pokol. A Vág túloldaláról érkezők bejöttek Vecsére, ekkor viszont a Keresztúry-párt támogatói karókkal, botokkal agyba-főbe verték őket. A véres csata egy óráig tartott. A vágsellyeiek panaszlevelükben azt írják, hogy a rendbontás főszervezője Zámbo János, a szomszédos Hosszúfalu bírása volt, aki „két szekér nyírfa és fűzfa karót vitetett verésre, de még Mészáros Elek kocsmárostól a fejszét is kivitte és azt parancsolván, hogy készítsenek maguknak botokat, ha netalán még elegendő nem volna, melyekkel közülünk számosabb népet koldussá vertek.”⁴⁶ A Nyitráról Vecsére igyekvő Rudnyánszky-pártiak az angyalkai ispánlakban értesültek a véres összetűzésről. Szerintük „a farkasdi nemeség, a hosszúfalusi és tornóci nép az újváriak izgatására tették a zavart.”⁴⁷ A másik fél védelmében a már említett Tóth Mihály, aki egyébként Érsekújvár polgármestere volt, azzal próbálta megmagyarázni a történeteket, hogy a Keresztúry-párti farkasdiak csak azután támadtak rá a másik jelölt támogatóira, miután értesültek arról, hogy a nyitrai választásokon a Tarnóczy-párt megfutamtotta a Népkör jelöltjét, és hogy a győztesek nagy tömeggel indultak Vágvecsére.⁴⁸ Az összetűzést követően az a hír járta, hogy a véres eseménynek több halálos áldozata is van, sőt mi több, a vérengzésnek maga Rudnyánszky János is áldozatul esett. A történetek után így szabályos eredmény nem született. Ettől függetlenül azonban, azt követően, hogy a Rudnyánszky-pártiak a választás helyét fejvesztve elhagyták, a Népkör hívei Keresztúryt győztesnek hirdették ki.⁴⁹

A választások másnapján az érintett vágsellyeiek és vágkirályfaiak egy beadványban panaszolták el a megyének az előző napon rajtuk esett sérelmeket. A történet nem maradt visszhang nélkül, miután a belügyminiszter is tudomást szerzett az ügyről. A történetek kivizsgálására június 27-én Nyitrára érkezett Tarnóczy Kázmér kormánybiztos. A vele együtt érkezett katonaságot Farkasdon helyezték el, hogy megakadályozzák a további rendbontást. A vérengzés kivizsgálására felállított törvényszék június 30-án Farkasdon kezdte meg munkáját.⁵⁰ Az esettel kapcsolatban több helybeli polgárt börtönbüntetésre ítélték, akiket azután Nyitrán a megyei börtönbe zártak.⁵¹

Az esettel a képviselőház igazolóbizottsága is foglalkozott, és július 9-i végzése szerint — mint ahogy a tárgyra vonatkozó iratokból kitűnt — a hibásan megrendezett választások eredményét megsemmisítették.⁵²

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Közlöny, 1848. 30. sz. (Vágvecsei kerület Nyitra megyében)

⁴⁶ ŠOBA-N, Nyitra megye I. III/635/1848. (Vágsellyeiek és vágkirályfaiak panaszlevele)

⁴⁷ Közlöny, 1848. 18. sz.

⁴⁸ Közlöny, 1848. 30. sz.

⁴⁹ Közlöny, 1848. 23. sz.

⁵⁰ ŠOBA-N, Nyitra megye I. I/315/1848.

⁵¹ ŠOBA-N, Nyitra megye I. VI/1368/1848. Az irat pontos számadatot nem közöl.

⁵² ŠOBA-N, Nyitra megye I. III/627/1848. Pálóczy László képviselőházi korelnök levele.

Privigyén szintén hasonló összetűzésre került sor. A választásokon két jelölt indult. A helyi katolikus plébános, gr. Forgách Alajos és Simonyi Ernő. Mindkettőjük tagja volt a megyei állandó bizottnánynak. Forgách viszont a város legnépszerűbb embere volt. Az áprilisi törvények elfogadása után széles körű népi mozgalmat indított a jobbágykötelezettségek teljes eltörléséért.⁵³ Ennek végeredménye az lett, hogy éles összeütközésbe került nemcsak a megyei, de az egyházi hatósággal is. A választások törvényességét itt is a két tábor között kitört véres verekedés akadályozta meg. Az események szenvedő alanyai itt Simonyi Ernő választói voltak. A rend helyreállítására és az elszabadult indulatok megfékezésére Privigyén ugyancsak katonaságot rendeltek ki.

Galgócon is hasonló forgatókönyv szerint zajlottak a választások. A reggel 8 órára kiírt választásokon megjelent választók többsége, 1830 szavazó, Frideczky Timót megyei tisztviselővel szemben Szidor Ferenc volt városbíró támogatja. A szavazatszedés közben a két párt között kialakult kezdeti éles szóváltást nagy verekedés követte.⁵⁴ A Frideczky-pártiak ezek után az életüket mentve, hanyatt-homlok elmenekültek a helyszínről. Ennek ellenére a feladata magaslátán nem igazán álló elnök, Ocskay Vendel Szidort hirdette ki megválasztott követté.

A vágújhelyi választásokon az előző esetekkel ellentétben nem történt tettelegesség. A képviselőház követigazoló bizottsága részrehajlás miatt nem hagyta jóvá Tormay György választási győzelmét. Ezt a képviselőház július 15-én tartott ülésén el is fogadta.⁵⁵ Az indoklás azon alapult, hogy a választói jegyzékbe — nem kis számban — olyan egyéneket is beírtak, akik nem rendelkeztek választói joggal.⁵⁶

Mind a négy esetben a jogtalan választási eredményeket a képviselőház megsemmisítette. A választások újra kiírásáról az állandó bizottnány július 29-én döntött. Megegyezés született arról, hogy a vágvecsei, privigyei és vágújhelyi kerületben a megismételt választásokra augusztus 12-én kerül sor.⁵⁷ Az első két kerületben ez így is volt, ahol az előző választásokon vesztes követjelöltek — Rudnyánszky János és Simonyi Ernő — óriási különbséggel győztek.⁵⁸ Vágújhelyen a választások megismétlése nehezebbnek bizonyult, mint azt az állandó bizottnány gondolta. A választók újbóli összeírása tovább tartott, mint azt elképzelték, így az augusztus 12-re kiírt választásokat nem tudták megrendezni.

Szidor Ferenc galgóci képviselő esete teljesen más volt. Megválasztása után felutazott Pestre, ahol az első népképviselői országgyűlés megnyitása előtti napon, július 4-én a képviselőház előleges ülésén sorshúzással tagja lett annak a 11 tagú küldöttségnek, mely István nádornak, a királyi helytartónak átadta az országgyűlés megnyitására szóló meghívót.⁵⁹ A képviselőház igazoló választmánya szeptember 18-án azonban a választások alkalmával történt jogtalanságok miatt elmarasztalta őt, mandátumát megvonták, sőt a vizsgálati költségek megtérítésére is kötelezték.

⁵³ ŠOBA-N, Nyitra megye I. Közbátorságra ügyelő választmány jegyzőkönyve. Április 19-i ülés, 8. pont

⁵⁴ ŠOBA-N, Nyitra megye I. Register 1848. 677. sz. bejegyzés.

⁵⁵ Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk. Beér János. Bp., 1954. (a továbbiakban Beér, 1954.) 157.

⁵⁶ ŠOBA-N, Nyitra megye I. VI/1552/1848.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Közlöny, 1848. 74. sz.

⁵⁹ Beér, 1954. 138.

A megyében megválasztott országgyűlési követek igazolásuk után, néhány kivételtől eltekintve, rendszeresen részt vettek a képviselőház ülésein Pesten. A Debrecenbe költözött országgyűlést azonban már csak négyen követték. Az 1849 tavaszán folyt követigazolások után Brogyányi Imre, Markhoth János, Simonyi Ernő és Zelenay Gedeon rendelkezett csak érvényes mandátummal.⁶⁰

A képviselőházi választások körül kialakult helyzet elcsendesedése után végre remény volt arra, hogy a pártoskodások miatt elakadt hivatali feladatok teljesítése kedvező fordulatot vegyen a megye igazgatásában, hiszen nemcsak az áprilisi törvények ismertetése, de a nemzetőrség megszervezésének elmulasztása sok kívánnivalót hagyott maga után. A megyében kialakult helyzetről a Közlöny 1848. augusztus 13-án ezt írja: „*E megyének van a Felföldön a leghelyesebb hivatása. Ha e népes tehetős megyében rend uralkodik és a szabadság új törvényei az életben mint valóság tűnhetnek elő, akkor e megye öt-hat szomszéd megyét ragad magával a békés fejlődés rendezett pályáján. Ha viszont Nyitrában megdől a rend és az új alkotmány adta szabadság bizton nem élvezhető, akkor szinte öt-hat megyét kell féltetni a hasonló sorsra jutástól (Trencsén, Túróc, Árva, Liptó, Szepes). És Nyitra már ott áll az általános izgatottságnak ama stádiumában, hogy még csak egy szikra kell a legveszedelmesebb irányú kitörésekre.*”⁶¹

E bölcs és igaz megállapítást a hatalom megszerzéséért mindent elkövető pártok csak nagyon későn értették meg, mikor a szikrától az ország és a megye is már lángokban állt.

---

⁶⁰ Uo. 888.

⁶¹ Közlöny, 1848. 6. sz.